

Branczeiz Anna

Az aura fordíthatósága

Walter Benjamin esszéje
a fordításról és a fordítás gyakorlata

„A jelen könyv szellemének megfelelően azt próbáljuk megvizsgálni, mit üzen Benjamin esszéje a fordítói gyakorlat számára: kibontható-e belőle valami konkrét mozzanat, valami igazi »teendő«” – írja Kappanyos András *Bajuszbögre, lefordítatlan* című fordításelméleti kérdéseket boncolgató monográfiájának Benjamin esszéjét elemző fejezetében.¹ A szerző következtetése természetesen az, hogy Benjamin sokat idézett *A műfordító feladata* (*Die Aufgabe des Übersetzers*) című esszéje² nem képes hathatósan útbaigazítani a fordítókat.

Meglátásom szerint Kappanyos úgy érti félre Benjamins, hogy bizonyos vonatkozásokban érti, csak éppen nem jól olvassa. Benjamin szövege ugyanis véletlenül sem kiáltvány, pláne nem gyakorlati útmutató fordítóknak, vagyis nem lehet rajta számon kérni konkrétumokat, sok tekintetben valóban nincs praktikus haszna. Tovább árnyalja e kérdéskört és Kappanyos olvasatának problémáit, ha Benjamin *A műfordító feladata* című írásához *A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában* című dolgozata³ felől

A szerző irodalomtörténész, kritikus, költő, a Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Email: anna.branczeiz@gmail.com

- 1 Kappanyos András: *Bajuszbögre, lefordítatlan – műfordítás, adaptáció, kulturális transzfer*. Balassi Kiadó, Budapest, 2015, 283.
- 2 A következő tanulmányra, illetve fordításra hivatkozom: Walter Benjamin: *Die Aufgabe des Übersetzers*. In Walter Benjamin: *Gesammelte Schriften IV.1*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1991, 9–21., illetve: Walter Benjamin: *A műfordító feladata*. Ford. Tandori Dezső. In Józán Ildikó – Jeney Éva – Hajdu Péter (szerk.): *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*. Balassi Kiadó, Budapest, 2007, 183–196.
- 3 Walter Benjamin: *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2003, 7–44. A tanulmány fordítása megjelent kötetben is: Walter Benjamin: *A műalkotás a technikai sokszorosíthatóság korszakában*. Ford. Barlay László. In Walter Benjamin: *Kommentár és prófécia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969, 301–334; 386–394. Szövegemben ugyanakkor az újabb, némileg

közelítünk. Benjamin a műalkotás-tanulmányában mindenekelőtt a fényképezéssel, hangfelvételekkel, mozgóképekkel foglalkozik. Szerinte a műalkotások léteéhez hozzátartozik az utánzás, bizonyos értelemben az utánzásban élnek tovább – akárcsak a szövegek a fordításban. A technikai reprodukálhatóság korában azonban az utánzás olyan méreteket ölt, amely már az eredeti műalkotás lényegi voltát sérti. Amennyire én látom, a műfordítás-esszé is beilleszthető ebbe a gondolatmenetbe, hiszen ebben az esetben is utánzásról – ugyanannak az elmondásáról – van szó,⁴ és mintha a rossz fordítás is ugyanazért lenne Benjamin ellenére, mint a technikai reprodukció. Tanulmányomban a mű lényegét a műalkotás aurájával, a közlést azzal állítom párhuzamba, ami a műalkotásban mindenkor utánozható, a fordítást pedig reprodukcióként értelmezem.

A következőkben amellet, hogy összefüggéseket keresek a két esszé gondolatmenete között, Benjamin fejtegetéseit gyakorlati példával is igyekszem megvilágítani: az aura fogalmához kapcsolódóan Stefan George *Geheimen Deutschland (Titkos Németország)* című versének egy részletével foglalkozom. A két esszé tükrében a vers olvasata és fordíthatósága egyaránt felvet néhány továbbgondolásra érdemes kérdést.

A mű(fordítás) aurája

Amit Benjamin a fordítás-tanulmányban az eredeti mű lényegéként emleget, és amit úgy vesz körül a nyelv (a közlés), mint termést (*die Frucht*) a héja (*die Schale*),⁵ a műalkotás-esszében az adja a mű valóságát, a magját (ebben az esetben: *der Kern*, amely kifejezés egyébként szótári alakja

pontosabb fordításra hivatkozom: Walter Benjamin: A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában. Ford. Kurucz Andrea – Mélyi József. Online elérhetőség: http://aura.c3.hu/walter_benjamin.html (utolsó letöltés időpontja: 2019. 06. 30.).

4 Meglehet, a műfordítás-esszét célszerűbb lenne Benjamin más nyelvelméleti írásainak tükrében szemügyre venni. Miklós Tamás szerint ugyanakkor e szöveg a *Történelemfilozófiai tézisek* elő- és párdarabjaként is olvasható, mivel „[m]indkét írás az interpretáció metafizikai státusát törekszik megfogalmazni.” (Miklós Tamás: A műfordítás teológiája. Walter Benjamin esszéjéről – első közelítés. In Darrida Veronika (szerk.): *Konstellációk – művészetelméleti tanulmányok. Tanulmányok Somlyó Bálint 60. születésnapjára*. Budapest, 2017, 17–25, 19.) Miklós felvetései nyomán akár a műfordítás- és a műalkotás-esszé között is feltételezhetünk szorosabb gondolati összefüggéseket.

5 Walter Benjamin: A műfordító feladata. Id. kiad., 189. Illetve: W. Benjamin: Die Aufgabe des Übersetzers. Id. kiad., 15.

szerint is „lényeket” jelent, és amelyet ilyen értelemben a fordításról szóló szöveg is használ).⁶ A mű valóságát pedig az aura mint egy burok (*die Hülle*) fogja körül.⁷ Más szavakkal: a műalkotásban úgy tartozik össze egyszerség és tartósság, mint a fordítással szemben az eredeti szövegben a nyelv (a közlés) és a lényeg. De mi is az az aura, ami Benjamin szerint a reprodukció során torzul, átalakul vagy elvész?

Az aura fogalmát Benjamin minden bizonnyal a George-körtől kölcsönzi. Stefan George versének címe – *Geheimes Deutschland* – magyar fordításban lehetne *Titkos Németország*, *Titokzatos Németország*, vagy *Rejtélyes Németország* is.⁸ A versben egy olyan Németország jelenik meg, amelyet minden bizonnyal hiába keresnénk. Erre a költeményre mindaz igaz, ami egyébként is jellemzi George költészetét: enigmatikus és szimbolikus.⁹ Inkább körülírja, mintsem leírja Németországot, mondhatni az „atmoszféráját”, Benjamin kifejezésével élve, az auráját ragadja meg. Rejtélyes, kihagyásos jellege miatt a szöveg nehezen megközelíthető. „Aki nem dolgozza be magát [George verseinek nyelvébe], sokáig nem is érti meg, mégpedig nem gondolatainak elvont homálya vagy képei-nek mallarmés szokatlansága miatt, hanem egyszerűen azért, mert egy új nyelvvel áll szemben, amelyet először meg kell tanulni [...]” – teszi hozzá ehhez Szerb Antal.¹⁰ George versének fordításában kihívást jelent

- 6 Lásd: „[...] so wird durch diesen Vorgang am Gegenstande der Kunst ein empfindlichster Kern berührt, den so verletzbar kein natürlicher hat. Das ist seine Echtheit.” (W. Benjamin: *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*. Id. kiad., 13.) Magyarul: „[...] a művészet tárgyán végbemenő folyamat révén egy olyan rendkívül érzékeny magot érint, amely a természeti tárgynál sohasem ilyen sebezhető. Ez a mag a valóság.” (W. Benjamin: *A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában*. Id. kiad.)
- 7 Lásd: „Die Entschälung des Gegenstandes aus seiner Hülle, die Zertrümmerung der Aura, ist die Signatur einer Wahrnehmung, deren »Sinn für das Gleichartige in der Welt« so gewachsen ist, daß sie es mittels der Reproduktion auch dem Einmaligen abgewinnt.” (W. Benjamin: *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*. Id. kiad., 15–16.) Magyarul: „A tárgy héjának lehántása, az aura szétzilálása olyanfajta észlelést jelez, melynek »a világban lévő egyformaság iránti érzék« odáig fejlődött, hogy a reprodukció révén az egyszerűből is az egyformaságot nyeri ki.” (W. Benjamin: *A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában*. Id. kiad.)
- 8 A verse a következő kiadás alapján hivatkozom: Stefan George: *Das Neue Reich*. Edition Holzinger, Berliner Ausgabe, 2014, 25–27.
- 9 George költészetéről átfogóan lásd még például: Lukács György: Stefan George. In Lukács György: *Ifjúkori művek*. Magvető, Budapest, 1977, 160–173. Illetve: Szerb Antal: Német századforduló. In *A világirodalom története III.* Révai, Budapest, 1941, 213–250, 237–241.
- 10 Szerb: i. m., 238.

a történeti távolság, és az is, hogy nem használ központosítást, továbbá – eltekintve néhány szimbolikus, valamint szakrális értelmű kifejezéstől, valamint a sorkezdésektől – mindent kisbetűvel ír. Ezért egy-egy sor összeolvasható az előtte és az utána következő sorral is. A vers kivételes hosszúságára való tekintettel a tizennyolcból csak az első öt strofát emelem ki, e részlettel szemléltetve Benjamin meglátásait. Az olvasó várakozásai szerint mindenekelőtt ezek a helyhatározókkal is bevezetett, a kötőpontok miatt láncszerűen összekapcsolódó versszakok válaszolnának arra a kérdésre, vajon hol is van, milyen is ez a *Geheimes Deutschland*.

*Reiss mich an deinen rand
Abgrund – doch wirre mich nicht!*

*Wo unersättliche gierde
Von dem pol bis zum gleicher
Schon jeden zoll breit bestapft hat
Mit unerbittlicher grelle
Ohne scham überblitzend
Alle poren der welt:*

*Wo hinter maassloser wände
Hässlichen zellen ein irrsinn
Grad erfand was schon morgen
Weitste weite vergiftet
Bis in wüsten die reitschaar
Bis in jurten den senn:*

*Wo nicht mehr · rauher obhut ·
Säugt in steiniger waldschlucht
Zwillingsbrüder die wölfin
Wo nicht · den riesen ernährend ·
Wilde inseln mehr grünen
Noch ein jungfrauen-land:*

*Da in den äussersten nöten
Sannen die Untern voll sorge ·
Holten die Himmlischen gnädig
Ihr lezt geheimnis . . sie wandten
Stoffes gesetze und schufen
Neuen raum in den raum. . .*

George verse mintapéldája lehet mindazon felvetéseknek, amelyek Benjamin esszéiben előkerülnek. Benjamin auráról alkotott gondolatai a George-kör egyik tagjának, Karl Wolfskehl *Életlevegő* (Lebensluft) című szövegét visszhangozzák. „Nevezhetjük aurának, vagy adhatunk neki kevésbé »okkult« elnevezést: minden anyagi képződmény kisugároz egy saját, csak hozzá tartozó atmoszférát” – indítja gondolatmenetét Wolfskehl. Ez az atmoszféra, „anyagtalan vagy anyag-könnyű burokként” veszi körül a dolgokat.¹¹ Benjamin hasonlóan vélekedik az auráról, amely az ő megfogalmazásában „[...] egyszeri felsejlése valami távolinak, legyen a jelenség bármilyen közel.”¹² Sem Wolfskehl esszéjéből, sem Benjamin kissé enigmatikus megfogalmazásából nem tudható pontosan, mi is egy tárgy aurája, csak sejthető. Az aura ezek szerint valami atmoszferikus, hangulati benyomásokból és érzetkből töltkező élmény, amely átjárja és körülöleli a tárgyakat. Tudjuk is, meg nem is, mi az aura, egyszerre itt van, közel, de ugyanakkor távoli, elérhetetlen is. Benjamin egy természeti képet idézve próbálja pontosabban megragadni, mit is ért aura alatt: „Megpihenve egy nyári délután tekintetükkel követjük a horizonton kirajzolódó hegyvonulatot, vagy a faágat, mely árnyékot vet a nyugvó alakra – ez annyit jelent, hogy belelegezzük a hegyek és az ág auráját.”¹³ Talán nem véletlen, hogy ez a leírás a romantikus tájbrázolásokra, különösen Caspar David Friderich festményeire emlékeztet. Hovatovább, George versének felütését olvashatnánk a *Vándor a ködtenger felett* (*Der Wanderer über dem Nebelmeer*) című kép¹⁴ ekphrasziszaként is.

„[M]it »mond« egy írásmű? Mit közöl?” – kérdezi Benjamin a műfordítás-esszéiben. „Nagyon keveset annak, aki érti. Lényege nem a közlés, nem kijelentés. Mégis, a az fordítás, amely közvetíteni akar, egyebet se közvetíthetne, csak a közlendőt [...]. De ami egy írásműben a közlendőn kívül ott van még [...], nem az a megfoghatatlan, a titokzatos, a költői? Amit a fordító csak akkor adhat vissza, ha ő maga is költőileg alkot?”¹⁵ George versének „költőisége”, „aurája” részben talán abban a titokban rejlik, hogy sok mindent megtudunk a címben jelzett Németországról,

- 11 Karl Wolfskehl: *Életlevegő*. Ford. Weiss János. Lásd a jelen lapszámban. A fordítás alapjául a következő kiadás szolgált: Karl Wolfskehl: *Lebensluft*. In Karl Wolfskehl: *Gesammelte Werke II*. Claassen Verlag, Hamburg, 1960, 419–422.
- 12 W. Benjamin: A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában. Id. kiad.
- 13 Uo.
- 14 Caspar David Friderich: *Der Wanderer über dem Nebelmeer*, 1818 körül, olaj, 94,8 x 74,8 cm, online elérhetőség: <https://www.wikiart.org/en/caspar-david-friedrich/the-wanderer-above-the-sea-of-fog> (utolsó letöltés időpontja: 2019. 06. 30.).
- 15 W. Benjamin: A műfordító feladata. Id. kiad., 183.

de valójában semmit sem. Hiába fordítanánk le akár szóról szóra is a vers közlését, semmitmondók maradnának az olyan képek, mint például az „unersättliche gierde” („telhetetlen kapzsiság”), a „hinter maasloser wände hässlichen zellen” („rút cellák ormótlan falai mögött”), a „neuen raum in den raum” („új teret a térben”), és a többi.

A fordítás mint reprodukció

Benjamin auráról, a műalkotás autentikus voltáról alkotott gondolatai felől érthető az is, miért indítja a szerző műfordításról szóló esszéjét azzal az állítással, miszerint „[...] a vers sosem az olvasónak szól, a kép nem a nézőnek, a szimfónia nem a hallgatónak”.¹⁶ Az olvasók (akiknek a fordítás szól) a technikai reprodukció korában a tömegek, akiknek „szenvedélyes óhaja”, hogy „[...] a dolgok térben és emberileg is »közelebb kerüljenek«”.¹⁷ A reprodukció, írja Benjamin a műalkotás-tanulmányban, „[...] a művészet tárgyán végbemenő folyamat révén egy olyan rendkívül érzékeny magot érint, amely a természeti tárgynál sohasem ilyen sebezhető. Ez a mag a valóság. Egy dolog valósága mindannak a foglalata, ami eredetétől fogva áthagyományozható benne, anyagi tartósságától történeti tanúságáig.”¹⁸ A fordításon keresztül az eredeti mű olyan magaslati légkörbe emelkedik, írja Benjamin, „[...] ahol természetesen nem élhet tartósan, sőt, nem is ér föl odáig alakja minden elemével”.¹⁹ A fordítás ilyen tekintetben hasonlóan pillanatnyi, mint a reprodukció, és akárcsak a reprodukcióból, a fordításból is hiányzik „a műalkotás Itt és Most-ja”.²⁰

Benjamin egyébként alapvetően nincs rossz véleménnyel a reprodukcióról, mivel – ahogy arra a bevezetőben már utaltam – az utánozhatóság szerinte eleve hozzátartozik a műalkotás létehez (akárcsak a fordíthatóság a szövegek létehez). „Amit emberek hoztak létre, azt emberek mindenkor utánozhatták is. Ilyen utánzatokat készítettek a művésztanoncok gyakorlás céljából, mesterek a művek terjesztése érdekében, végül pedig kívülállók a nagy haszon reményében.”²¹ Benjamin a manuális reprodukcióval szemben a technikai sokszorosítást

16 Uo.

17 W. Benjamin: A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában. Id. kiad.

18 Uo.

19 W. Benjamin: A műfordító feladata. Id. kiad., 189.

20 W. Benjamin: A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában. Id. kiad.

21 Uo.

kárhozhatja. Míg ugyanis előbbi esetben a valódi mű megőrzi autoritását, tehát mégis csak megőriz valamit az „Itt és Most”-jából, az aurájából, addig a technikai sokszorosításról ugyanez értelemszerűen már nem mondható el. Ha e gondolatokat szeretnénk átültetni a fordítás területére, úgy előbbihez a gondos fordításokat, utóbbihoz a fordítóprogramok produktumait sorolhatnánk, de – Benjamin gondolatmenetét követve – a rossz fordításokat is. A fordítás alapvetően technikai eljárás, a görcsös szószerintiség viszont Benjamin szerint az eredeti mű értelmének rovására megy: „A szavak hű lefordítása szinte sosem adhatja vissza az eredeti mű értelmét. [...] Még mondattani szószerintiséggel is fölérjük az értelem visszaadásának minden lehetőségét, sőt, olyankor egyenesen az értelmetlenség fenyeget.”²²

Ezért vezet tévútra, ha a fordítással kizárólag az olvasónak igyekszünk megfelelni, és ezért érvel Benjamin amellet, hogy a fordítás során is el kell tekintenünk a befogadótól. Azt is mondhatnánk, hogy fordítóként a szöveggel és nem az olvasóval kell párbeszédbe lépni. Ugyanis – ellentétben a rossz fordítók vélekedésével – a fordítás az, amely létét köszönheti az eredetinek. Miközben a rossz fordítás technikai reprodukció, a jó fordítás nem csupán technikai megsokszorosítása, hanem tovább élése az eredeti műnek. Ha az eredeti mű már eleve reprodukció, a jó fordítás a reprodukció folytatása, „[...] amelyből az eredeti mű ver visszhangot azután az új nyelvi közegben.”²³ Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik a cserép-hasonlat és a tiszta nyelv (*die reine Sprache*) gondolata is. Benjamin szerint fordítás és eredeti mű úgy illeszkednek egymáshoz, olyan lazán és mégis egymást kölcsönösen feltételezve és kiegészítve, mint egy amfora újra összeillesztett darabjai:

Ahogy tudniillik egy edény cserepeinek ahhoz, hogy összeilleszthetők legyenek, a legparányibb peremvonalrészletükkel is illeszkedniük kell egymás vonalához, ám azonosnak lenniük korántsem szükséges, így kell a fordításnak, az eredeti mű értelméhez való mindenképpen hasonulás helyett, szeretettel s az eredeti elgondolásmódot saját nyelvi közegében a legapróbb részletig kidolgozva, olyképp alakulnia, hogy a kettő együtt, mint egyetlen edény töredéke, töredéke egyetlen nagyobb nyelvnek, jelenjék meg.²⁴

A fordítás és az eredeti mű viszonya tehát nem a szó és közlés szerinti hasonlóság tekintetében határozható meg, hanem abban a törekvésben,

22 W. Benjamin: A műfordító feladata. Id. kiad., 191–192.

23 Uo., 190.

24 Uo., 192.

hogy egyszerre távol egymástól és ugyanakkor közel is egymáshoz, a tiszta nyelv (*die reine Sprache*) elérését célozzák. Ezek szerint benjamini fordítóként nem azt kell elképzelnünk, milyen az a Németország, amit George megjelenít, hanem az elképzelés módjának költői megragadása lenne a feladatunk. A fordítás ugyanis mindig értelmezés: a fordítók nemcsak azt fordítják, amit értenek, hanem azt is, ahogyan értik.

Szép hűtlenek

Benjamin szerint „[...] a művészet is számol az ember testi-szellemi valójával – figyelmével azonban már egyetlen mű sem számol. Mert a vers sosem az olvasónak szól, a kép nem a nézőnek, a szimfónia nem a hallgatónak.” Ennek nyomán azt mondhatnánk, a fordítás sem a befogadónak szól, Benjamin azonban mintha mást gondolna: „A fordítás olyan olvasóknak szól, akik az eredetit nem értik? [...] M]intha ez lenne egyetlen lehetséges oka, hogy »ugyanazt« még egyszer elmondjuk.” Feloldja ezt az ellentmondást, ha figyelembe vesszük, hogy Benjamin különbséget tesz fordítás és fordítás, sőt szószerintiség és szószerintiség között is. A mű lényege „nem a közlés, nem a kijelentés”, az olvasót szolgáló „rossz fordítás” jellemzője azonban az, hogy mindenáron a lényegtelen közlendő pontos – szó szerinti – visszaadására törekszik. De „[...] mit »mond« egy írásmű? Mit közöl? Nagyon keveset annak, aki érti.”²⁵ Vagyis pusztán azért, mert értjük egy mű szavait, még nem biztos, hogy magát a művet is értjük. De akkor mi is lenne a (jó) műfordító célja és feladata? Mit jelent a „hűség” és hogyan lehet „költőileg” alkotni? Igaza van Kappanyosnak, hogy Benjamin esszéje e tekintetben homályos. Könnyen lehet az a benyomásunk, hogy noha válaszol a kérdésre, mégsem mond róla semmi használhatót.

Majdnem biztos vagyok benne ugyanakkor, hogy a hűség Benjamin szövegében nem azt a szószerintiséget jelenti, amit Kappanyos gondol. A „szintaxist áttevő szószerintiség”²⁶ Tandori Dezső fordításában talán kissé félrevezető. Az eredetiben ez a szerkezet a „Wörtlichkeit in der Übertragung der Syntax”,²⁷ azaz „szószerintiség a szintaxis átfordításában”. Ez némileg lazább kapcsolatot feltételez mondat (ami egyébként Benjamin szerint „fal” a fordításban) és szó (ami pedig „árkádiként”

25 Az itt idézett részletek innen: W. Benjamin: A műfordító feladata. Id. kiad., 183.

26 Uo., 192.

27 W. Benjamin: Die Aufgabe des Übersetzers. Id. kiad., 18.

húzódik a fordítás körül) között, mint a Tandori-féle egyberántott fogalom. Ahogy meglátásom szerint a „Wörtlichkeit” sem szigorú szószerintiséget jelez.²⁸ Arról nem is beszélve, hogy Benjamin egyébként hangsúlyozza, mindaz, amit a „tiszta nyelvről”, illetve amit ezzel összefüggésben a szószerintiségről ír, idealisztikus állapot lenne a fordításban.

A műfordítás-esszében – legalábbis amennyire én látom – különbség van szószerintiség (a rossz fordító görcsös ragaszkodása a közléshez) és szószerintiség (a tiszta nyelv idealisztikus állapota) között. Azzal nyilván Benjamin is tisztában van – és éppen ezért lehetetlen vállalkozás a fordítás –, hogy a „szintaxist áttevő szószerintiség” – ha szó szerint értjük –, értelmetlen, nyakatekert, sőt, esetenként igencsak komikus fordításokat eredményezne. Kappanyos András szerint az „it rains cats and dogs” szintagma benjamini fordítása így hangozna: „ez macskákat és kutyákat esik”, azzal szemben, hogy „macskák és kutyák esnek az égből”, vagy „macskák és kutyák potyognak az égből”, netán „néger gyerekek potyognak az égből”.²⁹ Pedig az a szószerintiség, amire itt Kappanyos céloz, valójában a rossz fordítás szószerintisége.

Benjamin példája a kenyér francia (*le pain*) és német (*das Brot*) megfelelési közötti hasonlóság és különbség. A két kifejezés nem feleltethető meg egymásnak, mivel más képek társulnak a francia és a német kenyér szóhoz, de nem is az a lényeg, hogy minden tekintetben azonos kifejezést találjunk a németben a francia szóra, hanem az, hogy az eredeti működjék a fordításban, hogy a fordítás olyan módon adjon hozzá az eredeti szöveghez, hogy kidomborítsa annak valamely jellegzetességét, vagy éppenséggel hiányosságait, azaz tényleg kiegészítse azt.³⁰ Ugyanerre még szemléletesebb példát mutatnak az idiómák, mint amilyen az „it rains cats and dogs”, fordítása a benjamini gondolatmenetet követve is minden további nélkül lehet „macskák és kutyák potyognak az égből”, netán a „néger gyerekek potyognak az égből”. Az angol és a magyar kifejezések ebben az esetben sem azonosak (szó szerint nem ugyanazok), de az elgondolás módja hasonló (vagyis hasonlót jelentenek, hasonló képzetek társulnak hozzájuk). A szó szerinti fordítás viszont magyar nyelvi közegben értelmetlen lenne: a közlés átadására, nem pedig az eredeti kiegészítésére, folytathatóságára irányul.

28 Erről a kérdésről hasonlóan vélekedik Paul de Man is. (Paul de Man: Walter Benjamin *A műfordító feladata* című írásáról. Ford. Király Edit. In Józán Ildikó – Jeney Éva – Hajdu Péter (szerk.): *Kettős megvilágítás: Fordításelméleti írások Szent Jermóstól a 20. század végéig*. Balassi Kiadó, Budapest, 2007, 240–267, 260.)

29 Kappanyos: i. m., 287.

30 W. Benjamin: *A műfordító feladata*. Id. kiad., 188.

Benjamin műfordítóknak megfogalmazott útmutatásai ennek ellenére is homályosak maradnak, és abban is igaza van Kappanyosnak, hogy sok szempontból kételyeket vetnek fel, használhatatlanok. A műalkotás-tanulmány tükrében ugyanakkor az is világossá válik, hogy Benjamin műfordítás-esszéje nem fordításelméleti kiáltvány – mint ahogy Kappanyos tulajdonképpen félreolvassa azzal, hogy számon kéri rajta a következetességet és a praktikumot³¹ –, hanem nyelv- és ismeretelméleti fejtegetés, sőt – de Man gondolatai mintha ezt sejtetnék – maga is valamiféle nehezen hozzáférhető, nehezen megközelíthető műalkotás, aminek talán nincs is egyetlen helyes értelmezése, fordítása.³² Ahogy – Benjamin gondolatmenetét követve – más műveknek sincsen. Mindennek fényében, Benjamin „útmutatásai” szerint, George versének korábban idézett részletét a következőképpen fordítanám:

*Emelj fel magadhoz
Szurdok – s meg ne zavarj!*

*Hol telhetetlen kapzsiság
Árad a föld sarkaiból
Az egyenlítőig szertesét
Könyörtelen lendülettel
Szégyen nélkül suhan át
A világ minden szegletén:*

*Hol fojtogató szűk cellák
Falai közt az örület
Csúcsra hág s másnapra
Méрге mindent átítat
Pásztorok jurtaít
Nomádok kopár földjeit:*

- 31 Kulcsár-Szabó Zoltán az eredetileg akadémiai doktori cím megszerzéséhez beadott értekezésről szóló opponensi véleménye szerint Kappanyos „praktikus összefüggésbe tereli” Benjamin esszéjének gondolatait, ami helyenként „pontatlansághoz” vezet. (Kulcsár-Szabó Zoltán: Opponensi vélemény Kappanyos András *Bajuszbögre, lefordítatlan* című doktori értekezéséről, 2014. 05. 03. Online elérhetőség: <http://real-d.mtak.hu/655/8/Kulcsár-Szabó%20Zoltán.pdf> [utolsó letöltés időpontja: 2019. 06. 30.]) Kulcsár-Szabó Zoltánnak itt és ezúton is köszönöm, hogy elolvasta a tanulmányomat, és reflektált is rá.
- 32 De Man: i. m., 240.; 249–250., illetve lásd még: Antal Éva: A fordítás dekonstruktív figurái: Benjamin, de Man és Derrida. In Vermes Albert (szerk.): *A fordítás arcai*. Eger, Líceum Kiadó, 2016, 14–27, 16–17.

*Hol nőstényfarkas nem leli
Sziklás völgyben zord rejtekét
Hogy ikerfiait szoptassa
Hol vad sziget nem zöldell már,
S nincs egy szűzföld sem ·
Óriásoknak táplálék:*

*Ott mérhetetlen szűkségtől
Aggódva jártak a földiek ·
Az égiek irgalomból
Elárulták végső titkukat. . .
Törvény visszájára épült
Új világ a régiben. . .*

